

zнову potvrzená sjednocující funkce Prahy jako vyrovnatelky sil nejen Západu a Východu (ve středověku), ale i Severu a Jihu (v novověku a přítomnosti), svorník české země; a jako největší pracoviště rukou, strojů a ducha vyvažuje také zalidnění v soustředné zemi.

Literatura:

Státní ústřední archiv v Praze: Bořkova sbírka XXIII. fol. 87. — K tomu PEKAŘ J.: První sčítání obyvatelstva v Čechách. ČCH XX. 1914 p. 330—333. Státní ústřední archiv v Praze: Tereziánský katastr. Příprava edice. Děkuji dr. A. CHALUPOVI za laskavě poskytnutá data. Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický v Praze: Stabilní katastr. Děkuji V. ŠAVLOVI za laskavě poskytnutá data. — K tomu POKORNÝ O.: Zpráva o rukopisu oceňovacího operátu stabilního katastru. Praha 1957 (cyklostylovaná); POKORNÝ O.: Obraz Čech v polovině 19. století v díle stabilního katastru. SČSZ 64. 1959 p. 222—231. DAVÍDEK V.: Středověké osídlení českých Slovanů. Český lid 5. 1950 p. 65—77. DAVÍDEK V.: Vévodská Budeč. Slaný 1945. DOSKOČIL K.: K edici Berní ruly. Praha 1950. HORÁK B. - HRIBOVÁ B.: Počet obyvatelstva v Čechách ve středověku. SČSZ 59. 1954 p. 122—128. KORČÁK J.: Vylidňování jižních Čech. V Praze 1929. LOM FR.: Vývoj zemědělství a zemědělského vzdělání v Čechách. Sborník Vysoké školy zemědělské v Praze 1958 p. 21—115. PEKAŘ J.: České katastry. Praha 1932. PLACHT O.: Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16.—18. století. Praha 1957. PLACHT O.: Odhad majetku stavů Království českého z r. 1557. Praha 1949. SEDLÁČEK A.: Rozvržení sbírek a berní r. 1615 dle uzavření sněmu generálního nejvyššími berníky učiněné. V Praze 1869. SRB VL. - KUČERA M.: Vývoj obyvatelstva českých zemí v XIX. století. Sborník Statistika a demografie. Praha 1959 p. 109—156. ŠIMÁK J. V.: Středověká kolonizace v zemích českých. Praha 1938.

JÁN GARAJ:

PRÍSPEVOK K POPISU HRADSKÝCH OBCÍ TZV. BAVORSKÉHO GEOGRAFA

Popis hradských obcí, tzv. Descriptio civitatum et regionum ad septentrionalem plagam Danubii, pochádza od neznámeho, pravdepodobne bavorského autora z 9. stor. Pôvodný rukopis tohto Descriptia sa nezachoval, iba jeho odpis z 11. al. 12. stor.

Podľa obsahu Descriptio rozdeľujeme na tri časti:

P r v á č a s ť obsahuje popis hradských obcí a krajín, susediacich s Franskou ríšou v smere severo-južnom od „Nortabtrezi“ až po „Merehanos“, ako výslovné píše sám Bavor. geograf: *Istae sunt regiones, quae terminant in finibus nostris.*

D r u h á č a s ť obsahuje mená ďalších krajín a etník nad Dunajom, hlavne vo východ. Európe, nachádzajúcich sa za tými, čo susedili s Franskou ríšou: *Isti sunt, qui iuxta istorum fines resident.* Je tu 26 etník s veľkým počtom hrad. obcí od „Osterabtrezi“ až po „Caziri“.

V t r e t e j č a s t i uvádzajú sa kmene na území juž. Ruska a odtiaľ na západ ďalšie kmene, a to približne v smere významnej obchodnej cesty Kijev—Krakov—Praha.

Vo všetkých týchto troch častiach možno nájsť cielavedomý systém a určitý geografický sled zápisov, čo pri štúdiu Descriptia musíme mať na zreteli. Veľkých chýb pri vysvetľovaní Descriptia dopúšťali sa tí bádatelia, ktorí jednotlivé zápisy vytrhávali z geografického sledu v kontexte, ich znenie čítali bez hlbšieho kritického rozboru a jednotlivé etniká, ba i celé skupiny etník, lokalizovali do oblastí, kde náhodou našli podobne znejúce mená.

Literatúru o Popise Bavor. geografa dosiaľ najpodrobnejšie rozvádzajú B. Horák a D. Trávníček v štúdiu Descriptio civitatum ad septentrionalem plagam Danubii, Praha 1956.

I keď doterajšia literatúra o Descriptiu je veľmi bohatá, predsa ešte zostali v ňom nevyriešené mnohé zápisy i samotný pojem „civitates“. Nový náš kritický rozbor týchto zápisov podávame po stránke historicko-geografickej, etnografickej a jazykovej, a to na základe konfrontácie s inými, Popisu Bavor. geografa blízkymi prameňmi.

„Eptaradici“, mená na „-rozi“ a niektoré ďalšie zápisy v 2. časti Popisu

Najväčších omylov doterajší bádatelia sa dopúšťali hlavne pri výklade zápisu „Eptaradici“ a pri komplexe mien, zakončených na „-rozi“.

My „Eptaradicov“ stotožňujeme s juhorským pečenežským plemenom Iabdi (tur. Iavdi) a Ertem (tur. Ärdim), ktoré časom splynuli v jedno plemeno, Konst. Porfyrogenétom (De adm. imp., kap. 37) uvedené v znení „Iabdiertim“ (Ἰαβδιερτιμ), „Iabdierti“ (Ἰαβδιερτι), z čeho je zápis Bavor. geografa „Eptaradici“.

O zápisoch Bavor. geografa, ktoré sa končia na „-rozi“, uvedených v Popise okolo juhorských Unličov („Unlizi“), v doterajšej literatúre je množstvo výkladov. Podrobne ich v cit. štúdii rozoberajú Horák a Trávníček, ktorí však všetky tieto etniká a vôbec väčšinu zápisov v 2. časti Popisu Bavor. geografa lokalizujú k dol. toku rieky Labe a Odry.

Podľa našej mienky v dotyčných zápisoch toto „-rozi“ sa má čítať -rosi, ako napr. zápis „Bruzi“ - Prusi, „Ruzzi“ - Rusi. Taktó sa nám tu odhaľuje etnické meno Rusov, ktoré pôvodne znelo Ros, ako ho uvádza aj Konst. Porfyr. a iní byzantskí spisovatelia, ktorým menom sa občas označovali juhorské etniká pred príchodom Normanov-Varjagov do juž. Ruska, t. j. pred 2. pol. 9. stor., a ktoré v juž. Rusku pôvodne znamenalo iba pojem geografický podľa riek Ros - Volga, Ros - Oskol, Ros - praví prítok stred. Dnepra a i., ako o tom v poslednom čase píše Treťjakov.

Názov Rosi ešte prv ako utkvel na juhorus. Normanoch a po nich na tam. Slovanoch podľa všetkého pripájal sa občas k menám niektorých etník, žijúcich v juž. Rusku, ako napr. označenie -guri v kompozitách: Besguri, Kuturguri, Onoguri ap.

Všetkých zápisov na „-rozi“ je 5. Z nich prý „Sebbirozi“ čítame ako Sebir-rozi a spájame s maďarsko-tureckým juhorským etnikom, ktoré Al'Masudi v 10. stor. zapísal v znení Sebir a Kont. Porfyr. v znení Sebartoi, Sabartoi. Posledný zápis „Chozirozi“, zapísaný pri „Aturezanoch“-Turččanoch, t. j. pri Turkoch-Madaroch ešte v juž. Rusku, spájame s menom známych Kozarov-„Kazirov“. Zápisy na „-rozi“ vedľa „Eptaradicov“ stotožňujeme s pečenežskými plemenami: Zápis „Attorozii“ s plemenom Epta (ináčé Iavdi, Iabdi), zápis Vuillerozi s plemenom Bula a „Saborozii“ s plemenom Tsopon (Kont. Porfyr., De adm. imp., kap. 37), ináčé turecky zvanom Saba, Soba, Soban.

Aj u mnohých iných zápisov v 2. časti Descriptia vyžaduje sa opraviť doterajšie tradičné výklady. Z nich pre nedostatok miesta vyberáme len zápisy „Osterabtrezi“, „Glopeani“, „Zuireani“, „Sittici“, „Neriuani“, „Znetalici“, „Thafnezi“, „Zeriuani“.

„Osterabtrezi“, t. j. východní Obodrici, na zač. 2. časti Popisu sa uvádzajú prímenom „Oster-“ na rozdiel od „Nortabtrezov“, t. j. severných Obodricov, polabských (lat. Abodriti, Apodriti, Opotriti, Obodriti ap.).

„Osterabtrezi“ podľa všetkého sú totožní s Obodricmi (lat. Abodriti) podunajskými, o ktorých Annales regni Francorum a. 824 píšú, že sa ináčé ľudove

(„vulgo“) nazývali „P r a e d e n e c e n t i“ (s variantami aj Praedenescenti, Predeucenti), že ako susedia Bulharov mali sídla v tej časti Dácie, ktorá priliehala k Dunaju a že proti bulhar. expanzii žiadali pomoc vo Franskej ríši. Títo Praedenecenti v Ann. r. Franc. k r. 822 uvádzajú sa ako s l o b o d n í priamo v s u s e d s t v e Franskej ríše, a to v poradí za Čechmi a Moravanmi.

Rozličné výklady mien a sídiel tohto podunajského etnika najnovšie kriticky a podrobne rozobral Hynek Bulín, ktorý sídla tohto etnika umiestil „v krajine na ľavom (severnom) brehu Dunaja pri ústí Tisy a Temeše“. Treba dodať, že na tomto území v dobe príchodu Maďarov bolo osobitné k n i e ž a t s t v o, ktoré Anonymus v Gesta Hung. (kap. 44) neurčite vymedzuje „od Maroše po hrad Horom“, t. j. +Chram7 pri mestečku Bela Crkva v Banáte. S týmto územím súvisí aj druhé meno týchto Obodricov, „P r a e d e n e c e n t i“, „Praedenescenti“, ktorí sa podľa všetkého „Iudove“ („vulgo“) nazývali P r i t ŕ m e š ě n ŕ c i, alebo P r i t ŕ m i š ě n ŕ c i (z toho latinizované Praedenecenti, Praedenescenti), a to podľa rieky T e m e š, pretekajúcej územím Praedenecentov, srbsky zvanej Tamiš, zrejme zo staršieho Тъмишь (Konst. Porfyr. uvádza Timésis-Τιμήσις a toto z ide. Tibis (u Herodota Τιβισσ)).

Meno tohto etnika O b o d r i c i (lat. Abodriti, Obodriti) nie je kompozitum s predponou o b - (Ob - Odra), ako niektorí mysleli, ale podľa všetkého vzniklo z adj. b7dr7, „bystrý“, „čulý“, „bdelý“, v ktorom mene začiatocné a, o sú len prothetické (ako aj u Obodricov polabských), čo býva častým zjavom (napr. v Popise „Aturezani“, t. j. Turčane).

„Osterabtrezi“, t. j. podunaj. Obodrici sa neuvádzajú v 1. časti Descriptia ako susedia Franskej ríše. Na ich mieste za Čechmi („Beheimare“) a Moravanmi („Marharii“) sú tu už Bulhari a tzv. Merehanos. Je to následkom bulhar. výbojov proti ríši Franskej v r. 827 až 829, keď Bulhari dvakrát obchvatom okolo Praedenecentov cez Dunaj a dol. Drávu vtrhli do Dol. Panónie, podmanili si aj Praedenecentov, včlenili ich do svojej ríše, jej hranice posunuli ďalej na západ poza Tisu až k Dunaju a na juhu Dunaja zaujali aj Sriem. Okolo r. 832 Bulhari s cisárom Ľudovítom Pobožným uzavreli mier na základe statu quo a v 2. pol. 9. stor. došlo aj k fransko-bulhar. spojenectvu proti Veľ. Morave. Obodrici - Praedenecenti od Fran. ríše zostali celkom odrezaní. V Descriptiu sa potom už uvádzajú v 2. časti, ď a l e j od Franskej ríše, ako prvý v rade etník, ktoré mali sídla v e d l a susedov tejto ríše. Svedčí to, že redakcia Descriptia bola veľmi dobre informovaná o politických pomeroch tej doby v stred. Európe.

Pokiaľ ide o chronológiu zápisu „Osterabtrezi“, do 2. často Popisu boli zaradení až po r. 827—829, po spomínaných bulhar. výbojoch, keď bulhar.-fran. hranice sa ustálili ďalej na západ od sídiel „Osterabtrezov“ - Obodricov - Praedenecentov.

„G l o p e a n i“ so 40 hrad. obcami boli zrejme jedným z 8 pečenežských plemién, ktoré sa volalo „Kulpei“-„Kalpei“, slovanský K a l p ě n e, a po splynutí s plemenom „Syru“, „Syrupalpei“. V staroruštine meno Kalpěne sa zmenilo v K o l o p ě n e, z čoho v Descriptiu je „Glopeani“, kde koncové „- e a n i“ je zrejme za stsl. - ě n e, ako aj v zápise „Z u i r e a n i“, t. j. Svirěne (od fin. svir, siver „hlbina vo vode“), ktorým menom podľa všetkého sa pôvodne nazývali v juž. Rusku pri Pečenehoch bývajúcí Sěverěne. V tomto mene ku kontaminácii fin. základu svir-sjver so slovan. sěverъ v ľud. etymológii mohlo veľmi ľahko dojsť.

„Sittici“ môžu byť potomci starovekých Tacitových „Sitonum gentes“ v oblasti Baltic. mora. Pravdepodobne však sú potomci starých Tacitových Estioy („Estiorum gentes“), o ktorých Jordanes píše, že žili na prevelkom priestranstve

(porov. v Descriptiu ich „regio immensa“) pri brehoch Germán. oceánu, t. j. Baltic. mora.

„Neriuani“ so 78 hrad. obcami v Popise sú pri Unličoch („Unlizi“). Konst. Porfyr. v 37. kap. De adm. imp. vedľa rus. Unličov („Ultinoi“) uvádza Dervlenoi, t. j. Dervľjanov pri stred. Dnepre. Podľa toho zápis „Neriuani“ v Descriptiu je len zlým prepisom mena Der'vane, ktorí sú v Popise ešte raz uvedení v synonymnom germ. znení „Forsdereniudi“, t. j. Lesní ľudia, a ktorí boli poplatní kijeuským Rusom, v Descriptiu zapísaným ako „Ruzzi“.

„Znetalici“ so 74 hrad. obcami sú pravdepodobne totožní s dneperskými Kijanmi (Kyjane v Pov. vrem. let). Zápis „Znetalici“ slovan. znel Snětalici. Toto meno pochádza od prsl. slova sněť, slovensky sneto „vetva“, poľ. sniat „kmeň“ i „peň“, ukr. snita „klada“ i „kosodrevina“, a je synonymom mena dneper. Kijanov, ktorých mesto Kijev (od kyj) sa ináč nazývalo aj Sambata s, možno podľa lit. stambas „ker“ (porov. nem. Stumfe „pahýľ“) alebo stabas „kól“, „idol“ (porov. nem. Stab „palica“), čo by bolo ďalším synonymom mena Kijeva ako aj Danparstadir. [Viz J. Garaj v Našej vede VI (1959), č. 4, str. 162.]

Zápis „Thafnezi“ s 257 hrad. obcami podľa všetkého sa vzťahuje na veľmi početný ľud juhorus. Tivercov, ináč zvaných aj Těverci, ktoré znenie Bavor. geograf, alebo jeho prepisovač, zapísal vo forme „Thafnezi“, kde korenný vokál -a- nahradzuje stsl. -ě a -n- namiesto -r- sa mohla veľmi ľahko substituovať omylom.

Všetky etniká v Descriptiu uvedené od „Glopeani“ po „Thafnezi“ patria do východ. Európy. Medzi nimi „Lendizi“ sú „Lendzeninoi“ Konst. Porfyr. (De adm. imp., kap. 9, 37).

O „Zeriuanoch“ („Zeriuani“) Bavor. geograf uvádza, že je to „tak veľká krajina, že z nej všetky slovanské kmene pošli a, ako tvrdia, svoj pôvod odvodzujú“. Je to najvýznamnejšie miesto v Popise Bavor. geografa. Tu máme už v 9. stor. zapísanú tradíciu (a to ľudovú: sicut affirmant, t. j. Slovania) o pôvode Slovanov z určitej krajiny.

Niederle o mene „Zeriuani“ uvádza, že nie je isté, či značí Srbov, či Sěveranov a či je to koruptela mena Sarmatov. Rudnicki tu, ako aj v zápise „Neriuani“, hľadá Vanov severských Sag, a to niekde pri ústí Visly alebo blízkej Pasľky (Passargy). Nemôže byť pochybnosti o tom, že je tu zapísané meno Srbov. V Pov. vrem. let sa toto meno uvádza v znení Sereb, v Kosmasovej Kronike krajina Srbov je „Zribia“. Zrejme teda aj zápis „Zeriuani“ pochádza z variantu „Seri b'ane“. „Zeriuanov“ už P. J. Šafárik (Sl. st. II, str. 109—110) stotožňoval s nadvislanskými Srbmi, ktorých krajina sa vraj rozprestierala „od rozhraní Odry až k hornejší Volze“. Tu sa len vyžaduje opraviť umiestenie tejto krajiny od Odry „až k hornejší Volze“.

V Popise Bavor. geografa krajina „Zeriuanov“ sa uvádza medzi Těvercami („Thafnezi“), bývajúcimi v Podnestri, a „Prissanmi“, t. j. polabskými Brěžanmi pri Dol. Havole. V tejto rozsiahlej krajine (podľa Descriptia doslovne vo „veľkom kráľovstve“: „tantum est regnum“), hlavne v oblasti Krkonôš a sev. Karpát, sú historicky dosvedčení Srbi a tzv. „českí“, „poľskí“ a „ruskí“ Chorváti. Je to tá istá krajina, ktorú Konst. Porfyr. nazýva Bielym Srbskom a Bielym či Veľkým (!) Chorvátskom (obidva pojmy, t. j. Biele Srbsko a B. Chorvátsko, sa mu zrejme kryjú, ako aj v staročes. povesti o príchode Čechov Srbsko a Chorvátsko) s vlastným vládárom, z ktorej podľa starosrbskej a starochorvátskej tradície pošli Srbi a Chorváti a podľa staročes. tradície aj Česi. (Viz J. Garaj, e. c., str. 160—162.)

Od Bréžanov („Prissani“) Bavor. geograf cez krajinu ruján. „Velunčanov“ („Velunzani“) — Volyňanov a krajinu Prusov („Bruzi“) dostal sa do sev. Ruska („Vuizunbeiere“, t. j. Vizzi a Biarmi v záp. prameňoch, Vesi a Permi v rus. letopisoch), odtiaľ na juh zase ku Kozarom („Kaziri“) a k iným juhorus. kmeňom („Ruzzi“ - Rusi, „Forsderen liudi“ - Drevľjane, „Fresiti“ - Varežiti - Varjazi, „Seraucici-Saraboe ináče i Charoboe Konst. Porf.) až pu Lukolanov (ich méno pochádza od miest. názvu Luk-ol-Ťje, t. j. „ohyb“ rieky alebo mora), ktorí sú zrejme totožní s Ogličmi (v Popise „Unlizi“), susedmi to Těvercov.

Je zaujímavé, že tu potom od Lukolanov, ako v 2. časti Popisu od ich susedov Těvercov („Thafnezi“), opäť cez veľkú krajinu Srbov (Bieli Srbi a Bieli Chorváti Konst. Porf.) postupuje na západ a v tejto veľkej krajine podrobne vypočítuje jednotlivé etniká, ako ešte zakarpatských Uhrov, Vislanov, Sležanov, Lužičanov, Ďadošičanov (tu Ď a d - za D ě d - je vplyvom staropol. výslovnosti) a Milčanov a naostatok etniká: Besunzane, Verizane, Fraganeo, Lupiglaa, Opolini, Golensizi.

„Talaminzi“ a niektoré iné etniká v 3. časti Popisu

Pre čl. historickú geografiu a etnografiu okrem zápisov Beheimare, Marharii, Merehanos veľký výzrtam majú aj zápisy Talaminzi v 1. časti Popisu, Lunsizi, Besunzane, Verizane, Fraganeo, Lupiglaa, Opolini a Golensizi v 3. časti Popisu.

Méno „Talaminzi“, v starších prameňoch hojne doložené (Dalininci, Dalminze ap.), odvodzujeme zo slovanského do17 (got. dal, nem. Tal) a mĕnĕti-mĕnjo (por. stč. os. méno Mĕnata < Mĕnĕta) „myslieť“, „domnievať sa“ (porov. napr. i stsl. v7s - pominati a lit. minĕti - miniu „myslieť“, mintis „myšlienka“). Označovalo „Mincov“, t. j. Myšľanov, Premyšľanov Dolných, D o l e m i n c o v, bývajúcich v nižinatej krajine pri sz. Čechách medzi riekou Labe a Kamenicou, na rozdiel od českých Dĕčanov-Ďačanov, ktorých méno, ako aj méno Dĕčina, vzniklo z os. m. Dĕka a toto zo sthn. denken „myslieť“ (neskôr stč. dĕk už malo význam „dík“, „vdaka“) a znamenalo tiež Myšľanov, Premyšľanov, ale bývajúcich vo vyššie položenej krajine v sz. Čechách. Územie (provincia) Dĕčanov rozprestieralo sa od ich hlavného hradu Dĕčina na jz. okolo rieky Bĕliny a ďalej na východ okolo osady Dĕčany.

„Doleminci“ sa ináče nazývali aj G l o m a č i (v prameňoch zapisovaní: Glomaci, Glumizi, Zlomici ap.). Méno Glomači vzniklo z prsl. slova golmen7, rus. golómja i golómen, t. j. kmeň stromu bez haluzí, a označovalo ľudí, ktorí splavovali kmene stromov, pravda, v pltiach.

Druhé méno „Dolemincov“, G l o m a č i, má tiež synonymum v mene čes. kmeňa z tejto strany Krušných hôr v oblasti Bíliny, tzv. „L e m u z o v“, spomínaných v Zakladacej listine Praž. biskupstva. Dosiaľ záhadné etnické méno „Lemuzi“ podľa všetkého vzniklo zo stsl. slova lemęz7, stčes. lemĕz „slabší kmeň stromu“, sloven. olemaz „tyč na upevňovanie sena, slamy“, pol. lemiaz „krokva“. [Podľa toho méno Lemuzi by bolo malo znieť Lemęzi, tu však koncové -ęz7 (>' - az) nahradené bolo príponou - u z analogicky podľa slov, ako haluz, pavúz (< galozb, pavoz7)]. Menom Lemuzi sa označovali ľudia, ktorí „lemazili“, t. j. spájali kmene stromov v plte a po rieke splavovali práve tak, ako z druhej strany Krušných hôr známi nám už Doleminci-Glomači.

Z prameňov vyplýva, že Dĕčania a Lemuzi spolu s Lutoměřičanmi (= Verizane v Descriptiu) dakedy boli jedným a tým istým kmeňom na jednom a tom istom území, ktoré sa ináče nazývalo „Provincia Bĕlina“. Podľa všetkého Dĕčania-Lemuzi dakedy v dobe praslovanskej tvorili jedno etnikum s Dolemincami, ktoré etnikum len Krušné hory rozdeľovali na dve vetvy.

Z kmeňového územia Děčanov-Lemuzov okolo Běliny podľa staročes. tradície pochádzal legendárny zakladateľ kniežacieho rodu Přemyslovcov Přemysl Oráč zo Stadíc, manžel povestnej Libuše. Podľa všetkého v mene Přemysla je personifikovaný nový kmeň Děčanov, t. j. Přemyslavcov, práve tak, ako napr. v ruskom Vjatkoví kmeň Vjatičov, v Radimičovi kmeň Radimičov. Nachádzame sa tu teda na pôde slávnych staročes. tradícií, ktorých historický podklad odkrýva práve kmeň Děčanov-Lemuzov a jeho politické zjednotenie s Pražskom.

V 3. časti Descriptia vedľa Slezanov („Sleenzane“) zapísaní sú „Lunsizi“ s 30 hrad. obcami. Sú to historicky známi slovanskí Lužičania v oblasti pravekej lužicko-sliezkej kultúry. Slavinitu tejto kultúry niektorí bádatelia chceli dokázať hlavne tým, že našich Lužičanov nesprávne pokladali za priamych potomkov tu žijúcich starovekých Lugiov, v ktorých mene hľadali ten istý etymologický pôvod ako v mene Lužičanov, o čom som už podrobnejšie písal na inom mieste. Tu len chcem dodať, že meno slovanských Lužičanov vzniklo z prsl. *log7* „les“, „háj na bažinatej pôde“, kdežto meno Lugiov je galského pôvodu, na čo poukazuje aj meno po nich v ich krajine nazvaného hradu Lugidunum, ktoré v tejto oblasti uvádza Ptolemaios a ktoré má zrejme galský charakter, ako napr. aj starý Lugdunum na mieste dneš. Lyonu vo Francúzsku. Meno Lugiov vzniklo z toho istého základu ako lat. *lugeo*, *luctus*, *lugubris*, t. j. smútiť, smútok, smútočný oblek, príšerný, ako aj grécke *lygaios* (*Λυγαιος*) „tmavý“, „pochmurný“ a označovalo vzhľad ľudu, aký podľa Tacita mali Hariovia, najsilnejší z lugijských kmeňov.

Všetky ďalšie etniká, ktoré sú v 3. časti Popisu uvedené po Ďadošičanoch a po Milčanoch, podľa geografickej situácie v Popise bezprostredne musíme hľadať len na území Čiech, sev. Moravy a sused. Sliezska.

Medzi Pražanmi („Fraganeo“) a sliezskymi Opolinmi na území sv. Čiech malo sídla jedno z najzáhadnejších etník v Descriptu, tzv. „Lupiglaa“ s 30 hrad. obcami. Tu môžu prísť do úvahy len starí čes. Chorváti, v lat. prameňoch zapisovaní „Chrowati“, „Croati“, „Crauati“ ap. Ale neide tu len o územie staročes. Chorvátov. Samotný zápis „Lupiglaa“ je tu očividne len koruptelou lat. znenia „Albi Crauati“, t. j. historicky Konst. Porfyrogenétom dosvedčení Bieli Chorváti. Tu, pravda, pod pojmom Bieli Chorváti (Albi Crauati), ako sme už spomenuli, sa rozumie iba ich záp. skupina, česká, v Zakl. listine Praž. biskupstva uvedená menom „Chrowati“, a nie tamže uvedení tzv. „altera Chrowati“ v hor. Povolí.

Obchádzať samotné meno významného kmeňa čes. Chorvátov a kombinovať zápis „Lupiglaa“ napr. s menami Lubice n. Cidlinou a Kladska (Turek), alebo až s Ptolemaiovými menami starovekých osád „Lupfurdon“ a „Galaigia“ (Ondrouch) je príliš násilné.

Bielymi Chorvátmi („Lupiglaa“) vo v. Čechách, Opolinmi a Golěšicami-Holasicami (t. j. dnešní Lasi s lašskými nárečiami) na území s. Moravy a prílhlého Sliezska Bavorský geograf svoje Descriptio končí.

Záverom: V dobe vzniku Descriptia, t. j. v 2. pol. 9. stor., polit. a etnické pomery stred. a východ. Európy sa veľmi prenikave menili, a to hlavne následkom mocenského rozmachu Veľkomorav. ríše (zápis „Marharii“ je ešte len s 11 hrad. obcami, no zápis „Merehanos“ už s 30 hrad. obcami), expanzie Bulharov na severe Dunaja a záp. dol. Tisy, kde do svojej ríše včlenili podun. Obodricov („Osterabtzezi“),

následkom migrácie Maďarov („Ungare“) z juž. Ruska do Dun. kotliny, Normanov zo severu do slovan. oblasti okolo stred. Dnepra, odkiaľ vyhnali dovtedy tu panujúcich Kozarov [t. j. v Popise „Chosirozi“, ktorí v dobe tejto nadvlády mali až 250 hrad. obcí, no potom („Caziri“) už len 100] a kde na nich utkvelo meno Ros-Rus (v Descriptiu „Ruzzi“), a následkom migrácie Pečenehov spoza dol. Dnepra až po východ. Karpaty.

Bavor. geograf po svoj Popis používal i staršie pramene, z doby pred touto veľkou migráciou, ale tesne pred ukončením svojho Descriptia zachytil ešte aj novú etnografickú a politickú situáciu, ktorá sa takrečeno pred jeho očami menila. Následkom toho niektoré, a to tie isté etniká zapísal i dvakrát, no i tak Descriptio civitatum et regionum ad septentrionalem plagam Danubii v podstate je hodnoverným dokumentom. Nazdávame sa, že sa nám tu podarilo niektoré, tie dosiaľ najzáhadnejšie zápisy správne osvetliť, ako Eptaradici, mená na -rozi, Osterabtrezi-Abodriti-Praedenecenti, Glopeani, Zuireani, Sittici, Neriuiani, Znetalici, Thafnezi, Talaminzi-Glomači, Lunsizi a Lupiglaa.

KAREL KUCHAR

PRVNÍ VOJENSKÉ MAPOVÁNÍ V NAŠICH ZEMÍCH

Nejdokonalejší zobrazení přírodního prostředí podávají mapy a studium jeho změn se proto opírá především o rozbor starých topografických map. Podrobnější, spolehlivější a celé naše státní území pokrývající mapování máme však až z druhé poloviny 18. století. Proto bylo naší dávnou snahou získat pro Československo sekce tohoto I. vojenského mapování, které jako nedílná součást rakouských fondů zůstaly po I. světové válce ve vídeňském Válečném archivu. Teprve v uplynulém roce byly zásluhou Archivní správy ministerstva vnitra a na její náklad získány fotografické snímky tohoto díla, které jsou schopné nahradit originální kresby. Kopie jsou uloženy v Kabinetu pro kartografii ČSAV. První informace o nově zpřístupněném fondu byla podána na novoročence kabinetu pro rok 1962. Současně vydala také Ústřední správa geodézie a kartografie publikaci „Mapování a měření českých zemí od poloviny 18. století do počátku 20. století“, kde I. vojenské mapování je zdařile dokumentováno obrazově.

Pro další používání tohoto fondu je třeba upozornit na některé jeho znaky, které dosavadní literatura, naše i cizí, ponechala nepovšimnuty. Josefské mapování, jak se obvykle I. vojenské mapování nazývá, pokrylo v letech 1763—1785 všechny naše země. Pro tuto úplnost má pro Československo stejný význam jako pro dnešní Rakousko a Maďarsko, kdežto pro jiné nástupnické země již menší, poněvadž nebyly tenkrát zobrazeny zcela. Postupně byly zmapovány Slezsko, Čechy, Morava a severouherské pohraničí a nakonec — omezujeme-li se jen na naše dnešní státní území — ostatní části Slovenska. Až na malé výjimky mají sekce josefského mapování měřítko 1 : 28 800, které, jak známo, má svůj původ odtud, že 1" (víd. palec) = 400⁰ (víd. sáhů). Poněvadž 1^x (krok) = 0,4⁰ je to vlastně — vojensky vykládáno — měřítko 1" = 1000^x. Zmíněnou výjimkou je u nás např. mapování Spiše v měřítku dvojnásobném 1" = 200⁰.

Josefské mapování nemělo geodetický podklad a opíralo se všude tam, kde takové mapy existovaly, o spolehlivé mapy starší nebo o mapy, které byly za spolehlivé považovány. Tam, kde nové mapování nebylo z vojenských důvodů zvláště potřebné a důvěryhodné mapy existovaly, nebyla taková území v této době ani mapována (např. Tyrolsko).